

**ABDULLA QODIRIYNING “O‘TKAN KUNLAR”
ASARIDA MILLIY URF-QADRIYATLARNING JOZIBADORLIGI**

O‘roqova Yulduz Ortiqniyozovna

Oqdaryo tuman hokimining o‘rinbosari, Oila va xotin – qizlar bo‘limi boshlig‘i

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” asari Otabek va Kumushning sevgi hikoyasi orqali, o‘sha davrning ijtimoiy qadriyatlariga qarshi turish va shaxsiy baxt uchun kurashishni, turli ijtimoiy sinflar orasidagi munosabatlar va ayollar mavqeining o‘zgarishini tasvirlaydi. An‘anaviy qadriyatlar va yangilanish o‘rtasidagi kurash hamda bu kurashning oilaviy munosabatlarga ta‘siri, oila munosabatlari, shuningdek, milliy urf-odat va an‘analari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: an‘anaviy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, milliy urf-odatlar, modernizatsiya, shaxsiy va ijtimoiy oqibatlar, g‘oyalarning to‘qnashuvini, o‘zbek millati.

“Moziyg‘a qaytib ish ko‘rish xayrlik, deydilar. Shunga ko‘ra mavzuni moziydan, yaqin o‘tgan kunlardan, tariximizning eng kirlik, qora kunlari bo‘lg‘an keyingi “xon zamonlari”dan belguladim”.

Abdulla Qodiriy (Julqunboy)¹

Kirish. “O‘tkan kunlar” romani bamisoli ulkan va tiniq ko‘zgu, unda o‘zbek millatining muayyan tarixiy sharoit, vaziyatdagi turmushi, urf-odatlari, ruhiy-ma‘naviy dunyosi, bo‘y-basti, qiyofasi keng ko‘lamda aniq-ravshan tasvirlanadi. Romandagi uchlik — oshiq, ma‘shuqa va ag‘yor, bir qarashda, an‘anaviy ishq dostonlarini ham eslatadi. Unda Otabek bilan Kumushning toza muhabbati, ishqiy kechinmalari, baxti va baxtsizligi juda zo‘r mahorat bilan ko‘rsatiladi. Asardagi juda kam insonlar qalbidan chuqur joy oladigan bir “durri bebaho” — ishq-muhabbat tuyg‘usiga doir inja tafsilotlar kitobxonni hayajonga soladi. Otabek bilan Kumushning saodatli onlaridan mahrum etgan fojiaiy sahnalar kishini chuqur o‘yga toldiradi. Muallif oshiqning ishqiy sarguzashtlari bahonasida muayyan tarixiy davrni — Turkistonning rus bosqini arafasidagi ahvoli, qora kunlarini ko‘z oldimizda gavdalantiradi. Ayni damda o‘lkaning tutqunlikka tushishining bosh sababi jaholat, qoloqlik va o‘zaro ichki nizolardir, degan fikrni g‘oyat ustalik bilan asarning mazmun-mohiyatiga singdiradi².

¹<https://tiu-edu.uz/media/books/2024/05/28/f4fac135-8c7d-42ee-a73d-29639b863954.pdf>

²<https://xs.uz/uz/post/otkan-kunlar-ibrati>

Asosiy qism. Amerikalik tadqiqotchi Mark Riz Abdulla Qodiriyning «O‘tkan kunlar» romanini ingliz tiliga tarjima qilish uchun 15 yil umrini sarfladi. U «Gazeta.uz»ga bergan intervyusida tarjimadagi qiyinchiliklar, nima uchun asar shunchaki muhabbat hikoyasi emas, avvalo islohotlar g‘oyasi haqida ekanligi va qanday qilib Qodiriy asar orqali muhim ijtimoiy muammolarni olib chiqqanligi haqida so‘z yuritdi. U shuningdek jadidlar va ularning g‘oyalari bugun qanchalik hayotga tatbiq etilganligi haqida fikr bildirdi³.

Adibning badiiy so‘zida betakror joziba mujassam bo‘lgani bois “O‘tkan kunlar”ni necha bor o‘qisa ham, odam to‘ymaydi, qayta mutolaaga ehtiyoj sezaveradi. Roman o‘quvchini zeriktirmaydi. Qayta o‘qish jarayonida asarning yangidan-yangi qirralari ochiladi. Bir o‘qilganda e‘tiborsiz o‘tilgan epizodlarga boshqa safar diqqat qaratiladi. Bu hol, tabiiyki, adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga daxldordir. Zero, ko‘rkam adabiyotdek san‘at dunyosida badiiy so‘z — poetik nutq muhim sanaladi: so‘z vositasida manzara, ruhiyat va obraz chiziladi.

Abdulla Qodiriy so‘zida o‘quvchini o‘ziga bog‘lab turadigan, insonni o‘ziga ohanrabodek tortadigan quvvat bor. Buni o‘quvchi sezmasligi mumkin emas. Aynan so‘zning ta’siri bois Kumush o‘lgan sahnada ho‘ng-ho‘ng yig‘laydi kitobxon. Aytmoqchi, bu epizodning o‘zi yig‘lab yozilgan. Demak, adibning titragan, ichikkan, o‘ksigan yuragi shu sahifalarga ko‘chgan. Badiiy ijoddagi bir qonuniyat shuki, mujmal tasavvurlar mujmal ifodalanadi, yig‘lab yozilgan sahifalar yig‘lab o‘qiladi. Chinakam adibning estetik dunyosi, ijodkor qalbi ana shunday sahifalarga muhrlanadi.

Abdulla Qodiriy romanlarini o‘zbek adabiy tilining zamonaviy ko‘rinishda shakllanayotgan bir davrda yozdi. Adabiy tilning rutbasi, maqomi yuksalishida adibning xizmati katta bo‘ldi. Til millatni birlashtiruvchilik qudratiga ega qadriyatdir. Qodiriyshunos olimlar fikriga e‘tibor berilsa, Abdulla Qodiriy toshkentlik bo‘la turib o‘z romanlarida mahalliy sheva unsurlarini umuman qo‘llamaydi. Hatto qahramonlarining nutqini individuallashtirishda ham boshqa badiiy vositalardan foydalanadi. Demak, adib shu zaylda bor mahorati bilan o‘zbek adabiy tilining boyligini, o‘zbek tilining keng imkoniyatlarini namoyish ham qiladi. Abdulla Qodiriy romanda o‘zbekning sokin oilaviy hayot tarzini ham, kundosh kelinlar orasidagi o‘zaro nizolar va ularning yechimini ham juda ishonarli, bag‘oyat mahorat bilan tasvirlaydi. Qaynona-kelin munosabatlari ham Yusufbek hojidek

---

³<https://www.gazeta.uz/oz/2021/06/19/mark-reese/>

donodonishmand oila rahbari nazaridan chetda qolmaydi. Romandagi juda tabiiy obrazlardan biri bo‘lgan O‘zbek oyim bilan Yusufbek hoji, Mirzakarim qutidor bilan Oftob oyim munosabatlari ham butun salobati bilan kitobxon tasavvuriga muhrlanadi⁴.

Xulosa. Umuman olganda, “O‘tkan Kunlar” asari o‘zbek adabiyotida realistik an‘analarni shakllantirishda muhim qadam bo‘lib, undagi oilaviy munosabatlar mavzusi esa o‘sha davr jamiyatining murakkabliklarini va o‘zgarish jarayonlarini aks ettiruvchi asosiy elementlardan biri hisoblanadi. “O‘tgan kunlar” Abdulla Qodiriyning asaridagi oilaviy munosabatlar yozuvchining tarbiyaviy, psixologik va ijtimoiy jarayonlarni ifodalagan ahamiyatli mavzular: Asarning asliy maqsadi oilaviy munosabatlarning ezgulik va yovuzligi, oila a‘zolari orasidagi muhabbat va do‘stlikning ahamiyati, oila azolari orasidagi tarbiyaviy va ijtimoiy muammo va muammosizliklarni aks ettirishdir. Asar O‘zbekiston jamiyatida oila institutining ahamiyatini ko‘rsatadi va asardagi oilaviy munosabatlarni tahlil qilish orqali o‘qituvchilar, ota-onalar va oilaviy maslahatchilar uchun muhim tavsiyalar beradi. Asarda asosiy qahramonlar Otabek va Kumush kabi oila a‘zolari orasidagi munosabatlarni ifodalaydi. Otabekning o‘zi ota-onasi bilan oilaviy munosabatlarda muammolar, tarbiyaviy muammo va o‘z o‘rnida tushunmaslik bilan bog‘liq muammo bilan yuzlashtiriladi. Bu o‘qituvchilar va otaonalar uchun o‘quvchilarning o‘z-o‘ziga fikrlarini ifoda qilishda qanday yordam berish kerakligini tushuntiradi. Shu bilan birga, Kumushning Otabekga juda muhabbat bilan munosabati, oila a‘zolari orasidagi do‘stlik va yaxshi ko‘rishni aks ettiradi. Asar oilaviy munosabatlarni o‘zgartirish uchun tarbiyaviy usullarni ham keltiradi. Bu, o‘qituvchilar va ota-onalar uchun qiziqarli va foydali bilimlarni olish imkoniyatini beradi⁵.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://tiu-edu.uz/media/books/2024/05/28/f4fac135-8c7d-42ee-a73d-29639b863954.pdf>.
2. <https://xs.uz/uz/post/otkan-kunlar-ibrati>.
3. <https://www.gazeta.uz/oz/2021/06/19/mark-reese/>.
4. <https://econferenceseries.com/index.php/icmsss/article/download/974/948/970>

⁴<https://econferenceseries.com/index.php/icmsss/article/download/974/948/970>

⁵Arofatxon Maxkamovna Isaqova ABDULLO QODIRIYNING —O‘TGAN KUNLARI ASARIDAGI OILAVIY MUNOSABATLARNING AHAMIYATI // Academic research in educational sciences. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abdullo-qodiriyning-o-tgan-kunlar-asaridagi-oilaviy-munosabatlarning-ahamiyati> (дата обращения: 21.10.2024).

5. Arofatxon Maxkamovna Isaqova ABDULLO QODIRIYNING —O‘TGAN KUNLAR|| ASARIDAGI OILAVIY MUNOSABATLARNING AHAMIYATI // Academic research in educational sciences. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abdullo-qodiriyning-o-tgan-kunlar-asaridagi-oilaviy-munosabatlarning-ahamiyati> (дата обращения: 21.10.2024).